

Tiina Elovaara

KUKA SIIRTYY, KUN KIUSAAMINEN EI LOPU?

Diskurssianalyysi koulukiusaamista koskevan lakialoitteen
mediakeskustelusta

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Maaliskuu 2020

TIIVISTELMÄ

Tiina Elovaara: Diskurssianalyysi koulukiusaamista koskevan lakialoitteen mediakeskustelusta
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Elinikäisen oppimisen ja kasvatuksen koulutusohjelma
Maaliskuu 2020

Tutkielman aiheena on koulukiusaamista käsittelevä eduskunnan lakialoite ja siihen liittyvät diskurssit mediassa. Vuonna 2016 tehdyllä lakialoitteella pyrittiin parantamaan keinoja puuttua koulukiusaamiseen. Siinä ehdotettiin lisäystä perusopetuslain kuudennen pykälän kohdalle. Tavoitteena oli, että vakavissa kiusaamistilanteissa toiselle oppilaalle vakavaa henkistä tai fyysistä haittaa aiheuttava oppilas voitaisiin siirtää toiseen opetuksen järjestämispaikkaan sen sijaan, että kiusaamisen kohteena olevan oppilaan tarvitsisi vaihtaa oppilaitosta.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin ja arvioitiin, millaista julkista keskustelua lakialoitteeseen ehdotettu lisäys herätti. Tutkimuksen teoreettis metodologisena viitekehysenä toimi sosiaalinen konstruktionismi, joka tarkastelee kieltä ja keskustelua todellisuuden ja merkitysten tuottajana. Tutkin ilmiönä koulukiusaamista koskevaa julkista keskustelua sanomalehdissä. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin diskurssianalyysiä. Kiinnostuksen kohteena eivät näin ollen olleet yksilöt, vaan heidän luomansa diskurssit, mistä puhutavat syntyvät ja mitä elementtejä ne sisältävät. Tutkimuskohde oli kielenkäytössä tuotetut sosiaaliset käytännöt. Painopiste oli julkisen keskustelun välityksellä käydyssä kanssakäymisessä ja todellisuuden rakentumisessa kielenkäytön kautta. Metodologisesti keskeiseksi teokseksi tutkimuksessa nousi diskurssianalyysiä käsittelevä Jokinen, Juhila & Suoninen (2016).

Tutkimuksessa lakialoitteesta käydystä keskustelusta identifioitui siihen yhtäältä kriittisesti ja toisaalta puoltavasti suhtautuvia näkemyksiä. Kaiken kaikkiaan aineistosta löytyi 43 kriittistä ja 15 puoltavasti suhtautuvaa näkemystä. Kvantitatiivisesti eli määrällisesti tarkasteltuna voidaan arvioida, että ehdotukseen suhtauduttiin täten kriittisemmin eikä kiusaajan siirtoa toiseen oppilaitokseen tutkimuksen kontekstissa kannatettu. Kvalitatiivisesti eli laadullisesti tarkasteltuna, diskurssianalyysin tuloksena, voidaan aineistosta havaita erilaisia diskursseja eli tulkintarepertuaareja. Kriittiset tulkintarepertuaarit on tuloksissa nimetty neljään eri repertuaariin: kiusaamisen jatkumisen, ryhmäilmiön, monimutkaisuuden ja yhden koulun repertuaari. Puoltavat repertuaarit on puolestaan nimetty kolmeen repertuaariin: työkalun, oman kokemuksen ja kiusaajan vastuun repertuaari. Tutkimuksen tulosten pohjalta voidaan arvioida, että kiusaamiseen liittyvät diskurssit saavat muotonsa erilaisten perusteltujen näkemysten pohjalta. Avoimeksi näkemyksissä jää kuitenkin se, mitkä ovat ne tarvittavat toimenpiteet, joilla kiusaaminen saadaan päättymään.

Avainsanat: koulukiusaaminen, diskurssianalyysi, tulkintarepertuaari, sosiaalinen konstruktionismi

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TEOREETTINEN VIITEKEHYS	6
2.1	LAKIALOITE	6
2.1	AIEMPI TUTKIMUS	8
2.2	SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI.....	9
3	TUTKIMUSTEHTÄVÄ	11
3.1	TUTKIMUSKYSYMYKSET	11
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	13
4.1	DISKURSSIANALYYSI TUTKIMUSMENETELMÄNÄ	13
4.2	TUTKIMUKSEN AINEISTO JA AINEISTON KERUU	14
4.3	AINEISTON ANALYYSIN TOTEUTUS.....	16
5	TULOKSET	18
5.1	LAKIALOITTEESEEN LIITTYVÄT KRIITTISET REPERTUAARIT	19
5.1.1	<i>Kiusaamisen jatkumisen repertuaari</i>	19
5.1.2	<i>Ryhmäilmiön repertuaari</i>	20
5.1.3	<i>Monimutkaisuuden repertuaari</i>	21
5.1.4	<i>Yhden koulun repertuaari</i>	23
5.2	LAKIALOITETTA PUOLTAVAT REPERTUAARIT.....	24
5.2.1	<i>Työvälineen repertuaari</i>	24
5.2.2	<i>Oman kokemuksen repertuaari</i>	25
5.2.3	<i>Kiusaajan vastuun repertuaari</i>	26
6	POHDINTA	28
6.1	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI.....	31
	LÄHTEET	33

1 JOHDANTO

Koulukiusaaminen on viheliäinen ongelma, joka esiintyy valitettavan usein lasten ja nuorten elämässä. Kiusaamisen estämiseksi on etsitty useita ratkaisuja, mutta se pysyy kestopuheenaiheena julkisuudessa, politiikassa ja kansalaiskeskustelussa. Useat eri työryhmät ja tahot pyrkivät etsimään ratkaisuja, mutta ongelman taustalla on monia seikkoja, eikä yksioikoista ratkaisua ole.

Kouluterveyskyselyt osoittavat, että kiusaamista esiintyy eikä siihen aina löydy ratkaisua. Perusopetuksen 4. ja 5. luokkaa käyvistä lapsista 12 prosenttia ilmoitti kokeneensa fyysistä uhkaa vähintään kerran viimeksi kuluneen vuoden aikana. Fyysisen uhan kokemukset olivat yleisimpiä perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvillä nuorilla (17 %) ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevilla nuorilla (16 %). (THL 2019.) Huolestuttavaa on, että moni lapsi kokee, ettei kiusaaminen lopu, vaikka siitä kertoisi. Tästä seuraa pelko kertoa kiusaamisen kohteeksi joutumisesta, jos riskinä on jopa ilmiön paheneminen.

Kiinnostukseni ilmiön tutkimiseen syntyi halusta löytää ratkaisuja kiusaamisen vähentämiseen. Toimin kansanedustajana Juha Sipilän hallituksessa vuosina 2015-2019. Laadin tuolloin kaksi lakialoitetta koskien koulukiusaamisen kitkemiseen. Poliittinen toiminta asiassa osoitti minulle, että aiheesta keskustellaan tietyin, toistuvien argumentein ja se herättää paljon tunteita. Diskurssissa on usein sekä kiusattujen kokemuksia, koulujen ja opettajien vastuun painottamista ja tässä tapauksessa keskustelua koulun vaihtamisen problematiikasta. Näkemyksiin liittyy monesti koettuja vaikeita tunteita, vastuun osoittamista eri tahoille ja huolta kiusaamisen takana olevista ongelmista.

Oma huolenaiheeni on kiusattujen lasten ja nuorten asema, tilanteet, joissa kiusaamista ei saada päättymään tai kiusatut joutuvat vaikeiden toimenpiteiden kohteeksi. Kiusatun siirtymistä toiseen kouluun voidaan pitää raskaana toimenpiteenä. Käytäntö on ymmärrettävä silloin, kun tämä on kiusatun oma

toive, tai hänen huoltajansa katsovat sen parhaaksi ratkaisuksi. Näin ei aina ole. Sain paljon palautetta lakialoitteestani julkaistua sen. Viestejä tuli sosiaalisessa mediassa, sähköpostein ja puhelimitse. Palaute koostui asiantuntijoilta saaduista kommenteista, mutta enimmäkseen kiusaamista kokeneiden ihmisten tai heidän perheenjäsenten kertomuksista. Kiusattujen ja heidän vanhempiensa kertomuksissa toistui kokemus, että siirtyminen toiseen kouluun oli lopulta ainoa keino ratkaista konflikti. Se ei kuitenkaan ollut mieluisa tai toivottu toimenpide, vaan enemmänkin ainoa mahdollisuus.

Tutkimus käsittelee lakialoitteesta mediassa ja sanomalehdissä käytyä keskustelua, siitä muodostuvia diskursseja ja siitä tunnistettavia repertuaareja. Tämän tutkimusraportin alussa tarkastelen tutkimuksen lähtökohtia, sen taustaa sekä teoreettista viitekehystä. Avaan lyhyesti koulukiusaamista ilmiönä sekä valotan hieman tarkemmin tekemäni lakialoitteen taustaa ja sisältöä. Lisäksi erittelen tutkimuksen teoreettista viitekehystä, sosiaalista konstruktionismia. Tutkimusraportin kolmannessa luvussa esitän tutkimustehtävän sekä tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen käsittelem tutkimuksen toteutusta: jäsenän tutkimuksen aineistoa, aineiston keruuta ja aineiston analyysimenetelmää diskurssianalyysiä. Viidennessä luvussa käsittelem tutkimuksen tuloksia, seitsemää aineistosta esiinnoussutta repertuaaria. Lopuksi esitän tutkimukseen liittyvää pohdintaa ja arvioin tutkimuksen luotettavuutta.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Vuonna 2017 silloinen lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila totesi, että 65 prosenttia 8.- ja 9.-luokkalaisista koki, ettei kiusaamiseen puututtu kouluissa. (Sanomalehti Karjalainen 25.2.2017). Suhteellisen suuri osuus saattaa viitata myös siihen, ettei kaikesta kiusaamisesta kerrota, mutta myös siihen, että vaikka kiusaamisesta kerrotaan, se ei lopu. Kiusaamisen ehkäisyyn on Suomessa käytössä Kiva Koulu – ohjelma, joka pyrkii vähentämään kiusaamista, sekä asiaan on kiinnitetty huomiota myös ajoittaisin julkisin kampanjoin. Koulukiusaamista ilmiönä on tutkittu paljon, mutta vähemmän on tutkittu kiusaamisesta käytyä julkista diskurssia tai uutisointia. Koulukiusaaminen on myös poliittisten päättäjien ratkoma asia, sekä esillä julkisuudessa ajoittain hyvin näkyvästi. Ilmiö on valitettavan ajankohtainen lähes aina, ja sen moniulotteisuus haastaa eri toimijoita löytämään ratkaisuja rajallisten resurssien puitteissa.

2.1 Lakialoite

Aihetta koskeva lakialoite syntyi vuonna 2016. Se ehdotti lisäystä perusopetuslain 6 §:ään. ja se pyrki antamaan kunnille ja kouluille mahdollisuuden puuttua paremmin ja oikeudenmukaisemmin vakaviin kiusaamistapauksiin kouluissa. Lakialoite pyrki helpottamaan kiusaamisellaan erityisen vakavaa henkistä tai fyysistä haittaa toiselle oppilaalle aiheuttavan oppilaan siirtämistä toiseen opetuksen järjestämispaikkaan. Lakialoitteen laatiminen on prosessi, jossa aihetta koskevaa tietoa ja taustamateriaalia kerätään ja siitä muotoillaan varsinainen perustelu lakialoitteelle, muotoillaan juridinen osuus, sekä kerätään aloitteelle allekirjoittajia. Tarttuminen aiheeseen syntyi spontaanisti, keskusteltuani aiheesta muutaman henkilön kanssa. Nämä henkilöt olivat eduskunta-avustajani ja eduskuntaryhmän työntekijä. Arvioimme

asialla olevan merkitystä, mutta emme arvanneet aloitteesta seuraavan laajaa mediahuomiota. Konsultoimme eri tahoja ja pyrimme etsimään mahdollisimman paljon relevanttia tietoa kiusaamisesta ja sen ratkaisukeinoista.

Olemassa oleva lainsäädäntö teoriassa mahdollisti kiusaavan oppilaan siirron toiseen kouluun, mutta tätä mahdollisuutta ei juurikaan käytetä. Oman tulkintani mukaan se toteutuu lähinnä oppilaan ja hänen perheensä omasta tahdosta, pääasiassa kiusattujen kohdalla. Lakialoite toi näkyvämmäksi siirron mahdollisuuden kiusaajan kohdalla, pyrkien selkiyttämään tämän työkalun käyttöä, jos konfliktia ei saada päättymään, sekä vähentämään kiusattujen koulujen vaihtamista. Lakialoitteen pääasiallisena tavoitteena oli siis varmistaa perusopetuslain 29 pykälän paras mahdollinen toteutuminen turvallisesta oppimisympäristöstä. Tarkka kuvaus lakialoitteen sisällöstä: ”Oppilaan opetuksen järjestämipaikkaa voidaan perustellusta opetuksen järjestämiseen liittyvästä syystä vaihtaa, jotta hänen toiselle koulun oppilaalle aiheuttamansa merkittävä ruumiillinen tai henkinen vahinko saadaan loppumaan. Järjestämipaikan vaihtamisesta päättää opetuksen järjestäjän monijäseninen toimielin. Oppilaalle ja hänen vanhemmilleen on varattava tilaisuus tulla asiassa kuulluksi ja mahdollisesta uuden koulupaikan määrittämisestä on ilmoitettava kunnan sosiaalihuollon viranomaisille” (Eduskunnan verkkosivut, 2020)

Lakialoite julkaistiin syksyllä 2016 ja julkaisemisen jälkeen keskustelu aiheesta alkoi vilkkaana. Sitä käytiin useissa medioissa ja kansalaiset kommentoivat aihetta aktiivisesti.

Lakialoite allekirjoitettiin 101 kansanedustajan toimesta. Kun 100 kansanedustajaa, eli puolet eduskunnasta, allekirjoittaa jonkin lakialoitteen, eduskunnan kirjoittamaton sääntö on, että aloite on käsiteltävä tällä painoarvolla. Lakialoite lähetettiin lähetekeskustelun jälkeen sivistysvaliokunnan ratkaistavaksi. Sivistysvaliokunta kuitenkin katsoi, että asiaan on hyödyllistä pyytää koulukiusaamista käsittelevän työryhmän näkemys. Kyseinen työryhmä otti lakialoitteeseen oman tulkintani mukaan lievän kriittisen kannan. Tämän jälkeen sivistysvaliokunta päätti asiantuntijoita kuultuaan asian käsittelyn. Koko prosessi kesti noin kaksi vuotta. Lakialoitteiden käsittely on ajoittain hidasta, sekä niiden menestymisen mahdollisuudet ovat yleisesti ottaen heikot, vaikka allekirjoittajia olisi paljonkin. Lakialoitteiden voikin katsoa jäävän pyörimään byrokraattiseen koneistoon, sekä hylkäysprosentin olevan jokseenkin

suhteettoman korkea, suhteutettuna siihen, että lakialoite on niitä harvoja konkreettisia valtiopäivien työkaluja, joita kansanedustajalla demokraattisesti edustettuna on.

2.1 Aiempi tutkimus

Etsin tutkimuksia koulukiusaamisesta käydystä keskustelusta. Yleisenä huomiona on todettava, että koulukiusaamista koskevaa tutkimusta löytyy Suomesta ja maailmalta paljon. Etsiessäni tietoa koskien kiusaamisesta johtuvaa koulun vaihtamista, huomasin että tutkimusta tästä kyseisestä aiheesta ei kuitenkaan vielä ole. Suomessa ei ole tutkittu, kuinka moni lapsi tai nuori joutuu vaihtamaan koulua kiusaamisesta johtuvista syistä. Tämä olisi selkeä jatkotutkimuksen aihe, mutta edellyttäisi että asiasta pidettäisiin jonkinlaista rekisteriä.

Kiinnostukseni kohdistui koulukiusaamisesta käytyyn keskusteluun ja sen tutkimukseen, ei kiusaamiseen yleisenä ilmiönä. Aihetta koskevaa tutkimusta ei Suomesta löytynyt kuin yhden tutkimuksen verran. Haussa löytyi Tanja Hyvämäen (2018) pro gradu -tutkielma ”Koulukiusaamista koskevat puhutavat suomalaisessa verkkokeskustelussa”. Tämä tutkimus oli diskurssianalyysi verkkokeskustelusta, joka käytiin A2-keskusteluohjelman koulukiusaamiseen keskittyvän illan yhteydessä. Hyvämäki analysoi Suomen valtamediassa tuotettua koulukiusaamista käsittelevää verkkokeskustelua. Hän eritteli aineistosta kiusaamisen viiden eri tulkintarepertuaarin kautta: koulukiusaaminen yksilölähtöisenä, koulukiusaaminen ryhmäilmiönä, koulukiusaaminen koko yhteisön asiana, koulukiusaaminen yhteiskunnan tuotteena ja koulukiusaaminen kulttuurin kuvana. Hyvämäki tiivistää vastuullistamisen teemaa seuraavasti: ”Vastuullistaminen kohdistetaan aineistossa usein aikuisille, jopa silloin kun koulukiusaamista pyritään tekemään ymmärrettäväksi oppilaiden toiminnan näkökulmasta.” (Hyvämäki, 2018, 2) Myös oma kiinnostukseni kohdistuu siihen, miten keskustelussa nähdään vastuut ja roolit. Hyvämäen tutkimuksen tulosten pohjalta hän toteaa, että ”koulukiusaamistutkimus sekä koulukiusaamisen vastaiset käytännön toimenpiteet voisivat jatkossa hyötyä lähestymistavasta,

jossa ilmiötä pyritään ymmärtämään aikaisempaa laajemmasta sosiaalipsykologisesta näkökulmasta.”

Aihetta käsittelee myös tieteellinen artikkeli “Talking about school bullying: News framing of who is responsible for causing and fixing the problem” (Kim & Telleen 2017). Kyseinen artikkeli koskee tutkimusta, jossa selvitettiin, miten amerikkalaisessa mediassa on käsitelty aihetta. Oma tutkimukseni kohdistuu myös kiusaamista koskevaan keskusteluun. Artikkelissa tuodaan esiin, että mediassa havaittiin käytettävän uhria syyllistävää ilmaisua. ”When talking about how to solve the problem, the media were focusing heavily on schools and teachers, while bullies and their families—the direct source of the problem—were mentioned least often.” (Kim & Telleen 2017, 725) Keskustelussa media keskittyi vahvasti opettajiin ja kouluihin, kun taas kiusaajat ja heidän huoltajansa, ongelman lähteet, mainittiin vähiten. Tutkimuksessa todetaan myös, että ”We identified presence of considerable victim blaming in news coverage.” Tämän voi vapaasti suomennettuna tulkita siten, että he tunnistivat mahdollisen uhria syyllistävän sävyn uutisoinnissa. Nämä olivat kuitenkin ainoat tutkimusongelmaani suoraan käsittelevät tutkimukset, jotka löytyivät. Näin ollen aiempaa tutkimusta aiheesta juuri tässä kontekstissa on varsin vähän.

2.2 Sosiaalinen konstruktioismi

Lähestyn tutkimaani aihetta sosiaalisen konstruktioismin tarjoaman teoreettisen viitekehyksen kautta. Tässä keskeistä on aineistona toimivien sanomalehtiartikkelien muodostama diskurssi, joka muokkaa sosiaalista todellisuutta. Jokisen ym. (2016, 34) mukaan *diskurssin* käsite sopii tutkimuksiin, joissa painopiste on ilmiöiden historiallisuuden tarkastelussa, valtasuhteiden analyysissä tai institutionaalisissa sosiaalisissa käytännöissä.

Koulukiusaamisen voi ajatella olevan pitkän ajan ilmiö, jossa on kyse institutionaalisista sosiaalisista käytännöistä, mutta myös valtasuhteista. Koulukiusaamisesta käytävä keskustelu konstruoi todellisuutta, muodostaen mahdollisia käsityksiä asioista ja niiden järjestämisen tavoista. Valtaa pitävät diskurssit muokkaavat yhteiskunnallisia toimintoja ja vaikuttavat myös arkisen elämäämme. Tässä diskurssissa on tärkeää huomioida, miten se käsittelee

haavoittuvassa asemassa olevia, kuten lapsia ja nuoria. Millaisia oikeuksia heillä on ja kuinka sosiaalinen todellisuus heidän ympärilleen rakentuu, erityisesti aiheissa, jotka nostavat tunteita, ja jotka ovat mediassa esillä.

Sosiaalisessa konstruktionismissa kielenkäyttöä tarkastellaan osana todellisuutta (Jokinen ym. 2016, 17). Tutkimukseni keskiössä on keskustelu ja kielenkäytön prosessit. Tutkimuksellani kuvaan ja samalla myös itse tuotan todellisuutta. Sosiaalinen konstruktionismi antaa vahvan teoreettisen viitekehyksen tutkimukselle, jonka painopiste on kanssakäymisessä ja todellisuuden rakentumisessa kielenkäytön kautta. Oleellista on myös oma reflektiivinen suhde raportointiin, sillä tutkijan suhde tutkimuskohteeseen on Jokisen ym. (2016, 253) mukaan luonteeltaan konstruktiiivinen. ”Jos tutkimukselliseksi viitekehykseksi valitaan jokin sosiaalisen konstruktionismin mukainen tarkastelutapa, on tutkimuskohteena kieli. Kieli ymmärretään suhteelliseksi, käyttäjistään riippuvaiseksi, tilannesidonnaiseksi, seurauksia tuottavaksi ja sosiaalisen elämämme kannalta merkitykselliseksi tekijäksi.” (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006) Diskurssi koulukiusaamisesta on erityisesti lasten elämän kannalta merkityksellinen tekijä. Lapset ja nuoret eivät voi määräänsä enempää vaikuttaa institutionaalisiin käytäntöihin ja viranomaisten ja opettajien toimintaan. Koen siksi tärkeäksi yrittää havainnoida, miten lapsia ja heidän kohtaamiaan konflikteja tulkitaan ja halutaan ratkaista. Lasten oma ääni jää julkisessa keskustelussa rajalliseksi. Koulukiusaamista voi tulkita sosiaalisena ongelmana, jonka johdosta sosiaalinen konstruktionismi tarjoaa siihen sopivan teoreettisen viitekehyksen.

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Laadullisen tutkimuksen pariin minut toi kiinnostus tekstejä ja niissä esiintyviä merkityksiä kohtaan. Minua kiinnosti, miten luomme ympäröivää todellisuutta tuottamalla puheella. Miten ylläpidämme olemassa olevia rakenteita ja käsityksiä tavoillamme keskustella asioista? Mikä tästä on tiedostamatonta?

Sosiaalisen konstruktionismin ja diskurssianalyysin metodologian keskiössä voidaan ymmärtää olevan todellisuuden rakentuminen sosiaalisen kanssakäymisen ja kielenkäytön kautta. Koulukiusaamisesta käytävä keskustelu, erityisesti julkinen ja asiantuntijuuteen pohjautuva, antavat merkityksiä ja ohjaavat yhteiskunnallisia toimintoja. Myös kansalaiskeskustelu ja mielipiteet luovat sitä todellisuutta, johon ympäröivä yhteiskuntamme pohjautuu.

Julkisesti käytävällä keskustelulla on merkitystä, se saattaa vaikuttaa sosiaalisten instituutioiden toimintaan ja keskustelun kautta rakentuva sosiaalinen todellisuus on elävää ja muuttuvaa. Kuten edellisessä luvussa totesin, ei aiheen ympärillä käyty diskurssi ole Suomessa kuitenkaan kovin tutkittu kohde, vaikka koulukiusaaminen sinänsä onkin paljon tutkittu aihe. Se, miten kiusaamisesta mediassa käytävä diskurssi vaikuttaa ympäröivään yhteiskuntaan ja käsityksiimme, on tutkimuksen arvoinen alue. Kiusaamisesta käytävä diskurssi tuli tutkimustehtäväkseni ja lakialoitteesta syntynyt keskustelu tarjosi yhden näkökulman ja aineiston tähän aihealueeseen.

3.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykseni muodostuivat siitä, millaisia argumentointeja henkilöt käyttävät perustellakseen näkemyksensä lakialoitteen puolesta tai vastaan. Mitkä tekijät oikeuttavat näitä argumentteja? Toinen tutkimuskysymykseni kohdistui siihen, millaisia positioita kiusaaja ja kiusattu keskustelussa saavat. Lopulta muotoilin tutkimuskysymykseni seuraavasti:

1) *Millaisia tulkintarepertuaareja koulukiusaamista koskevaa lakialoitetta käsittelevistä sanomalehtiartikkeleista voi identifioida?*

1.1. Millaisia kiusaajan koulun vaihtamiseen liittyviä perusteluita henkilöt käyttävät puoltavasti tai kriittisesti lakialoitteeseen suhtautumisensa tukena?

1.2. Millaisia positioita kiusaaja ja kiusattu keskustelussa saavat?

Tutkimukseni on aineistolähtöinen. Jokinen, Juhila ja Suoninen (2016, 215) toteavat, että diskurssianalyysi nojautuu aineistoon, joka on kontekstisidonnaisen analyysin varassa. Tulkitsen tutkimuskysymyksiä siinä kontekstissa, missä ne esiintyvät, tässä tapauksessa sanomalehtiartikkelien ja haastattelujen yhteydessä. Aineisto sisälsi myös kansalaismielipiteitä Iltalehden lukijoilleen järjestämän kyselyn pohjalta.

Huomioni keskittyy tulkintarepertuaarien havaitsemiseen sekä niiden ryhmittelyyn. Lisäksi tarkastelen, millaisia positioita kiusaaja ja kiusattu keskustelussa saavat. Mielenkiintoista on havainnoida, onko aineistosta havaittavissa epäsymmetriaa kiusatun ja kiusaajan positioinnissa, vai saavatko he samankaltaiset roolit suhteessa koulunvaihtamiseen. Tutkimuskohteena on aiheesta käytetty kieli, sen muodostamat tulkintarepertuaarit ja sisältö. En tutki varsinaisesti koulukiusaamista ilmiönä, vaan tästä ilmiöstä käytävää keskustelua siitä näkökulmasta, miten koulun vaihtamisesta käyty diskurssi muodostuu.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Hain tutkimukselle analyttistä ja haastavaa tutkimusmenetelmää. Tämä johdatti minut diskurssianalyysin lähteille. Eskola ja Suoranta (1998, 20) mainitsevat, että laadullisessa tutkimuksessa tutkijan asema on keskeinen ja että hänellä on tietynlaista vapautta. Samalla diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä tarjoaa mahdollisuuden analysoida puhetapoja tarkasti ja paljastavasti.

4.1 Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä

Jokisen ym. (2016, 17) mukaan diskurssianalyysi määrittellään ”kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä”. Luomme ja tuotamme todellisuutemme kielenkäytön kautta. Onkin kiinnostavaa tutkia, kuinka koulukiusaamisesta käytävässä keskustelussa todellisuus rakentuu. Löytyykö aineistosta erilaisia diskursseja ja onko niistä jokin hegemoninen? Kiinnostuksen kohteena ei näin ollen ole yksilöt, vaan heidän toimintansa, tässä tapauksessa kielenkäytössä tuotetut sosiaaliset käytännöt.

Sosiaalisen konstruktionismin keskeiseen käsitteistöön voi lukea kuuluvaksi *keskustelun* ja *diskurssin* käsitteet. Diskurssi on laaja käsite, joka tarkoittaa vuorovaikutusta ja sen erilaisia muotoja, jotka voivat olla sanallisia tai kirjallisia. Diskurssianalyysissä käytetään myös käsitettä *tulkintarepertuaari*. Jokinen ym. (2016, 35) mukaan ”Puhuminen repertuaarien käytöstä tai eri repertuaareihin tukeutuvasta kielenkäytöstä soveltuu luontevimmin sellaisiin tutkimustehtäviin, joissa tarkastellaan yksityiskohtaisesti arkisen kielenkäytön vaihtelevuutta.”

Jokisen ym. (2016, 35) mukaan diskurssianalyysissä mielenkiinto kohdistuu siis siihen, miten nämä diskurssit tai repertuaarit aktualisoituvat sosiaalisissa käytännöissä. Ei niinkään niihin itseensä, vaan siihen miten ne muokkaavat sosiaalista todellisuutta. Tarkastelua ei kannata tehdä kuitenkaan liian

mekaanisesti, vaan pyrkiä näkemään prosessit joihin diskurssit kytkeytyvät. Itseäni kiinnostaa mikä mahdollistaa minkäkin asian? Mikä diskurssi on mahdollinen ja miksi? Diskurssit ovat osa arkista elämää, julkinen keskustelu rakentuu niistä ja ne muokkaavat ympäröivää yhteiskuntaamme ja käsityksiämme asioista.

4.2 Tutkimuksen aineisto ja aineiston keruu

Valitsin tutkimusaiheeksi lakialoitteestani käydyn keskustelun. Valittuani tutkimuskohteeni, oli pian selvää, että aineistona toimivat sanomalehtiartikkelin, sillä valitsin tutkimusaiheekseni laatimastani lakialoitteesta käydyn julkisen keskustelun. Tutkimuksen aineisto koostuu kahden media-arkiston, Alma median sekä Helsingin Sanomien, artikkeleista. Koska laadullisessa tutkimuksessa harvemmin pyritään etsimään laajoja yleistyksiä, pienempi muutaman kymmenen artikkelin aineisto voitiin katsoa tutkimuksen kannalta riittäväksi määräksi. Tällöin voidaan puhua niin sanotusta aineiston kylläntymisestä eli saturaatiosta, mikä voi auttaa rajaamaan tutkittavan aineiston määrää (Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka 2006). Eskolan ja Suorannan (2006, 61) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan ymmärtämään jotain tapahtumaa tai toimintaa.

Tutkimukseni kohteena on sanomalehtiartikkeleista koostuva aineisto, jota analysoin kvalitatiivisesti diskurssianalyysin keinoin. Sanomalehtiartikkeleissa esiintyvät näkemykset muodostavat tarkemman analyysini kohteen, erityisesti niissä käytetyt perustelut aloitteen esittämän ehdotuksen puolesta tai vastaan. Haussa Alma median arkistosta löytyi yhteensä 27 artikkelia, jotka käsittelivät kyseistä lakialoitetta. Haku toi myös artikkeleita koskien toista laatimaani lakialoitetta koulukiusaamisesta, mutta rajasin aineiston käsittämään vain tämän lakialoitteen. Helsingin Sanomien arkistosta löytyi viisi artikkelia.

Aineistojen etsimisessä media-arkistoista minua avusti Tampereen yliopiston kirjaston henkilökunta, sekä eduskunnan kirjaston tietopalvelu. Aineisto koostuu arkisoista löytyvistä sanomalehtiartikkeleista ja kirjoituksista vuodesta 2016 alkaen vuoteen 2019 saakka. Hakusanana käytin koulukiusa* AND (lakialoit* OR elovaar*). Artikkeleita löytyi haussa 27 kappaletta, mutta tekemäni rajauksen jälkeen käyttökelpoisia on 15. Jouduin karsimaan pois ne artikkelit,

jotka käsittelevät toista samaan aiheeseen liittyvää lakialoitetta, jotta tutkimus pysyy tarkkarajaisena. Lisäksi käytän aineistona Helsingin Sanomien arkistoa, josta löytyi viisi aihetta koskevaa artikkelia.

Aineisto piti sisällään pääosin yleisiä lehtiartikkeleita ja asiantuntijoiden haastatteluja, pääkirjoituksen, mielipidekirjoituksia sekä yhden Iltalehden laatiman kyselyn. Kysely oli otsikoitu ”Lakialoite: Jatkossa koulukiusaaja on ensisijainen koulunvaihtaja. Mitä mieltä olet aloitteesta?”. Kyselyssä tuotiin esiin kansalaisten näkemyksistä aiheesta. Näitä kansalaisten näkemyksiä oli 12 kappaletta. Tutkimukseni kohdistui siihen, mitä repertuaareja teksteissä tuotetaan. Repertuaarilla tarkoitan ilmaisuja, jotka ovat yhteneväisiä ja ehjiä. Tarkastelen, löytyykö teksteistä toistuvia ilmauksia.

Pohdinnoissa esitän ajatuksiani myös siitä, mitä asioita ja olosuhteita ilmaisujen taustalta voi olla. Pohdinta on luonnollisesti omaa tulkintaani. Pyrin olemaan mahdollisimman avoin ja refleктоiva, sillä minulla on aktiivinen subjektiviteetti aiheeseen lakialoitteen laatijana. Tutkimuksessa en kuitenkaan keskity keskustelussa esiintyviin mielipiteisiin sinänsä, vaan niistä löytyviin repertuaareihin ja merkityksiin, jotka muodostavat nykyisen kaltaisen diskurssin ja todellisuuden. En pyri arvioimaan keskustelijoiden pyrkimyksiä tai motiiveja eikä tutkimus koske keskustelijoita itseänsä. Tutkimus ei kohdistu omiin tai muiden tarkoitusperiin, vaan siihen miten koulukiusaamisesta ja lakialoitteesta käytävä keskustelu muodostuu.

Eskolan ja Suorannan (1998, 211) mukaan ”laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti ja sen myöntäminen, että tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline”. Tutkimuksen teossa minua haastoi myös oma roolini lakialoitteen laatijana. Oli kiinnostavaa asemoida itsensä tutkijaksi, joka tarkastelee aloitteesta käytyä keskustelua tutkimusmenetelmällisesti. Epäröinnin ja itseni kyseenalaistamisen hetkillä, muistutin itseäni siitä, että tutkija ei koskaan kykene täyteen objektiivisuuteen, vaan olemme aina myös subjekteja. Näin ollen tutkija, halusi tai ei, omaa aina myös poliittisia, subjektiivisia ja henkilökohtaisia ominaisuuksia suhteessa itseensä ja tekemäänsä tutkimukseen. Oleellista on tuoda nämä ominaisuudet mahdollisuuksien mukaan lukijan näkyville. Oma kytkökseni tutkimusaiheeseen on olemassa lakialoitteen laatijana ja siitä keskustelevana henkilönä. Kuvaan

tekemäni tutkimuksen mahdollisimman tarkasti, jotta lukija voi arvioida sen luotettavuutta, vahvuuksia ja heikkouksia mahdollisimman tarkasti.

Jokinen ym. (2016, 215) toteavat, että ”spekulatiivisuus astuu kuvaan mukaan, kun tutkija käyttää jossakin tutkimuksensa vaiheessa tulkinnan apuna omaa kulttuurista pääomaansa”. En siis voi välttyä myös spekulatiivisuudelta ja pyrin kertomaan lukijalle mahdollisimman tietoisesti ja avoimesti, missä kohdissa pohdinta on omaa tulkintaani. Oma kulttuurinen pääomani asiassa on moniulotteinen ja minulla on subjektiviteetti myös lakialoitteen laatijan ominaisuudessa. Tarkastelen asiaa väistämättä myös aiemman kansanedustajuuden kautta, vaikka lähestyn aineistoa nyt uudesta näkökulmasta havainnoiden sitä tutkijan silmin.

4.3 Aineiston analyysin toteutus

Kopioin artikkelit ensin käyttöni Word - ohjelmaan, jonka jälkeen tulostin ne. Luin artikkelit läpi useaan kertaan. Aineisto jakaantui ensin kahteen osaan. Argumentteihin, jotka eivät kannattaneet lakialoitetta, sekä argumentteihin, jotka kannattivat.

Tämän jälkeen laskin toistuvia ilmauksia. Alleviivasin erityisesti toistuvia ilmauksia kommenteista, jotka koskivat lakialoitetta. Kommentit olivat pääsääntöisesti argumentteja aloitteen puolesta tai vastaan, tai perusteltuja näkemyksiä aiheesta yleisesti.

Seuraavassa vaiheessa merkitsin väreillä samansisältöiset argumentit. Näin tunnistin paremmin tekstistä toistuvat sisällöt. Tämän jälkeen laskin toistot numeraalisesti. Jokinen ym. (2016, 340) toteaa, että argumentaation yksi keskeinen ulottuvuus on puhuja-yleisösuhte: ”Puhe ei ole vain puhetta jostakin, vaan olennaisesti myös puhetta jollekin”. Sanomalehtiartikkelit ovat julkista keskustelua ja tavoittavat laajan yleisön. Aloitteen kannattajat jäivät haastateltujen osuudesta vähemmistöön. Tämä vaikutti analyysin siten, että koska aloitetta kannattavien osuus oli pieni, enemmän analysoitavaa löytyi aloitetta vastustavien argumenteista.

Toistuvista ilmauksista syntyi repertuaareja, joille annoin niiden sisältöä kuvaavan nimen. Pyrin aineiston laajuuden sijasta valitsemaan relevantin ja tiiviin

aineiston, joka siis löytyi kahdesta eri media-arkistosta. Halusin pysytellä tiiviissä, yksityiskohtaisessa analysoinnissa.

5 TULOKSET

Aineistosta voi tunnistaa kaksi keskeistä linjaa, aloitetta puoltavat ja aloitetta vastustavat näkemykset. Kiusaajan koulun vaihtoon kriittisesti suhtautuvia näkemyksiä oli selkeä enemmistö, 43 kappaletta. Näiden näkemysten analyysi olikin tutkimuksen isoin osa-alue. Myönteisesti kiusaajan koulun vaihtoon suhtautuvia näkemyksiä aineistosta tunnistin 15 kappaletta. Lukumäärä kuvaa numeraalisesti niitä näkemyksiä, joita tunnistin tekstistä. Puoltavien näkemysten analyysi oli täten määrällisesti vähäisempi. Kiusaamiskeskustelun päälinjojen (kriittiset ja puoltavat) sisältä oli mahdollista tunnistaa ja nimetä erilaisia tulkintarepertuaareja. Lakialoitetta kriittisesti käsittelevät repertuaarit ryhmittelin neljään kategoriaan. Vastaavasti aloitetta puoltavat repertuaarit jaottelin kolmeen ryhmään. Nimesin ryhmät kuvaamaan niiden sisällöstä keskeisenä erottuvan näkemyksen perustelulle. Alla listattuna kriittiset ja puoltavat repertuaarit nimettynä ja lukumäärällisesti numeroituna:

Repertuaarit

KUVIO 1. Repertuaarit

Jakauma osoittaa, että aloitteeseen suhtauduttiin kriittisesti enemmän kuin puoltaen. Keskustelussa kiusatun asema jäi hiljaiseksi. Kiusatun positio otettiin diskurssissa harvoin esiin. Toimenpiteen soveltuvuus koettiin haastavaksi, perusteluista yhden koulun repertuaari on haastava myös kiusatun kannalta.

5.1 Lakialoitteeseen liittyvät kriittiset repertuaarit

Aloitin analysoimalla kritisoivia argumentteja ja jaoin ne neljään eri repertuaariin. (ks. kuvio 1) Ensimmäisen repertuaarin nimesin *kiusaamisen jatkumisen repertuaariksi (7)*. Tämä tarkoittaa sitä, että kiusaajan vaihtaessa koulua, arveltiin kiusaamisen jatkuvan uudessa koulussa. Toinen repertuaari oli *ryhmäilmiön repertuaari (14)*. Tämän keskeinen viesti oli, että kiusaaminen on ryhmäilmiö. Kolmas repertuaari oli *monimutkaisuuden repertuaari (12)*. Tässä painotettiin, että kiusaaminen on monimutkainen ilmiö ratkaistavaksi aloitteen ehdottamalla tavalla. Tämä repertuaari viittaa siis argumentteihin, joissa painotetaan byrokraattisuutta tai lakipykäliden toimimattomuutta. Viimeinen, viides repertuaari oli *yhden koulun repertuaari (6)*. Tämä painotti, että monessa kunnassa Suomessa on vain yksi koulu. Tämän vuoksi koulun vaihtaminen koettiin hyvin hankalaksi, välimatkojen kasvaessa pitkiksi.

5.1.1 Kiusaamisen jatkumisen repertuaari

Tämän repertuaarin ydinsisältönä on argumentti siitä, että kiusaaja todennäköisesti jatkaa kiusaamista toisessa koulussa. Argumentteihin liittyy myös ajatus ongelman siirtämisestä paikasta A paikkaan B. Repertuaari, jossa kiusaaja jatkaa kiusaamista toisessa koulussa, voisi viitata siihen, että ihmisten kokemusten mukaan kiusattu joutuu toisinaan kiusatuksi myös uudessa koulussa. Tämä olisi lisätutkimuksen kohde. Näkemys toistuu asiantuntijoiden haastatteluissa, toimittajat eivät tekstien perusteella kyseenalaista väitettä. Mannerheimin Lastensuojeluliiton johtava asiantuntija Esa Iivonen arvioi, että lakialoitteen ehdottama toimi näyttäytyä helppona oljenkortena, eikä koulu yhteisön toimimattomuutta tällöin todellisuudessa korjata. Hän arvioi, että vahinko laitettaisiin kiertämään. Tällä hän viitanee siihen mahdollisuuteen, että

kiusaamista aiheuttava henkilö saattaa aiheuttaa vahinkoa uudessa ympäristössä.

OTE 1

Helposti voi käydä niin, jos oma kouluyhteisö on toimimaton, eikä sitä ole onnistuttu hoitamaan, siirretään vain kiusaaja toiseen kouluun. Se on helppo oljenkorsi ja saadaan näyttämään, että koulu on puuttunut kiusaamiseen. Vahinko on laitettu kiertämään.

21.3.2016 Mannerheimin Lastensuojeluliiton johtava asiantuntija Esa Iivonen. Iltalehti.

OTE 2

Jos kiusaaja vaihtaa koulua, voi olla todennäköistä, että hän jatkaa kiusaamista toisessa koulussa.

22.11.2016 Kiva koulu – ohjelman vastuullinen johtaja Elisa Poskiparta. Satakunnan Kansa.

5.1.2 Ryhmäilmiön repertuaari

Tämä repertuaari toistui eniten (14 kertaa), sen viesti on kiusaamisen luonne ryhmäilmiönä. Tämä näkemys piti haastavana erottaa yhtä henkilöä kiusaajaksi, sillä kiusaamisen katsottiin aina olevan ryhmäilmiö, johon muut osallistuvat. Yhden henkilön erottuminen joukosta kiusaajana ei aina ole selvää. Useissa tapauksissa kiusattu pystyy kuitenkin nimeämään kiusaajansa. Syvempi pohdinta siitä, miten kiusaajan siirtyminen vaikuttaisi ryhmädynamiikkaan olisi hyödyllistä. Olisiko mahdollista, että käytäntö, jossa kiusaaja joutuu vaihtamaan koulua, vaikuttaisi kiusaamisen loppumiseen positiivisella tavalla? Kuinka siirtämisen uhka karsisi kiusaamista tai antaisi mahdollisuuden muulle ryhmälle jättäytyä pois kiusaamisesta? Voisiko oppilas todeta muille oppilaille, kiusaamisesta

poisjättäytymisen perusteeksi, ettei hän halua vaihtaa koulua? Menettelyllä voisi teoriassa olla vaikutusta ryhmädynamiikkaan.

OTE 1

Tavalla tai toisella muut joko kannustavat tai osallistuvat. Kiusaajan leiman lyöminen yhteen voi alkaa ruokkia tätä toimintaa.

18.12.2017 OAJ:n koulutusasioiden päällikkö Nina Lahtinen, Satakunnan Kansa.

OTE 2

Kahdenvälistä kahnausta on helpompi selvittää, mutta ryhmäilmiöt ovat vaikeampia, koska ryhmän rakentaminen lähtee jo hyvin paljon aikaisemmin. (...)

21.3. 2016 Helsinkiläisen alakoulun rehtori. Iltalehti.

5.1.3 Monimutkaisuuden repertuaari

Repertuaarissa painotetaan asian monimutkaisuutta ja byrokratiaa. Hallinnolliset menettelyt koettiin liian raskaiksi, tai asia nähtiin oikeudellisesti liian vaikeana. Haastateltavat ottavat useassa kohtaa esiin menettelyiden byokraattisuuden. Tutkiessa koulukiusaamisen ratkaisumenettelyjä, voi helposti havaita, että hallinnolliset toimet nousevat keskeiseksi asiaksi, jopa esteeksi. Liiallinen säätely on ongelmallista, kuin myös se, jos ilmiö jää ratkaisematta. Haastatteluista ei käy ilmi, miten hallinnollisia menettelyjä kevennettäisiin, muutoin kuin siltä osin, että rehtoreille lisättäisiin toimivaltaa erottaa oppilas määräaikaisesti oppilaitoksesta. Lakialoite ei tuo ratkaisua hallinnolliseen puoleen. Se voi kuitenkin kirkastaa yhden menettelyn käytettävyyttä. Menettelyn toimeenpanoon liittyvät ongelmat silti jäävät. Monijäsenisen toimielimen päätös vie aikaa ja resursseja tilanteessa, jossa kiusattu kokee päivittäistä turvattomuutta. Vanhemmat jäävät ulkopuolisten

toimijoiden varaan, jolloin on keskeistä, että seuraavista askelista ja menettelyistä tulee sopia selkeästi ja pikimmiten.

OTE 1

Tämä vaikuttaa mielestäni hieman populistiselta heitolta. En näe aivan ongelmattomana sitä, että ylipäätään olisi järkevää siirtää kiusattuja tai kiusaaja vaan mielestäni asia pitäisi hoitaa kuntoon koulussa. Näen tässä potentiaalisen riskin suoranaiseen oikeusmurhaan, enkä sulkisi pois sitä, etteikö tällaista mahdollisuutta käytettäisi hyväksi väärin perustein. Hieman liian yksioikoinen esitys monimutkaiseen ongelmaan.

19.3. 2016 Nimimerkki A.M. verkkokeskustelu, Iltalehti.

OTE 2

Siirto on byrokraattista, se pitää tehdä vanhempien kanssa yhteisymmärryksessä (...)

18.12.2017 OAJ:n koulutusasioiden päällikkö Nina Lahtinen, Satakunnan Kansa.

OTE 3

”Usein kiusaajia on useita, ja kiusaamistilanteet ovat monesti niin monimutkaisia, ettei laki välttämättä anna ratkaisuja. Aikuisten puuttuminen koulun arjessa on tärkeämpää kuin yksikään lakipykälä.”

21.3.2016 Opetusministeri Sanna Grahn-Laasonen Iltalehti.

5.1.4 Yhden koulun repertuaari

Repertuaarissa tuodaan esiin, että monessa kunnassa on vain yksi koulu. Oppilaan siirto olisi näin ollen liian haastavaa, koulumatkan kasvaessa liian pitkäksi. Ongelma oli diskurssissa näkyvillä vain kiusaajan kohdalla. Osa Suomen kunnista on pieniä ja näissä kunnissa on vain yksi koulu. Tämä argumentti toistuu, mutta sen suhteellisuutta valtakunnan tasolla voi kuitenkin pohtia. Yhden koulun kuntien suhde koko maan kouluverkkoon on suhteellinen. Asia nostetaan useamman kerran esiin, on kuitenkin merkillepantavaa, että asiaa ei nosteta esiin kiusatun kohdalla. Monessa argumentissa nostetaan esiin seikkoja, jotka koetaan ongelmiksi kiusaajan kohdalla, mutta näkemyksissä ei tuoda esiin, että kiusattu kärsii näistä yhtä lailla. Kiinnostava lisähuomio on, ettei matkakuluja korvata tapauksissa, joissa kiusattu joutuu vaihtamaan koulua ja välimatkat ovat pitkiä. Kunnan tai valtion korvausvelvollisuutta asiassa voisi olla syytä pohtia.

OTE 1

OAJ:n mukaan siirto olisi vaikeaa toteuttaa paikkakunnilla, joissa on vain yksi koulu.

17.11.2016 OAJ:n näkemys, toimittaja Teija Sutinen, Helsingin Sanomat

OTE 2

(...) Kolmea poikaani on kiusattu. Viimeinen on viime vuoden aikana vaihtanut kolme kertaa koulua. Kiusaaja on aina ollut se, joka on ollut syytön, ja poikaani on useimmiten syytetty siitä, että hän on aiheuttanut sen. (...) Kiusaajia on aina monta, ja monella paikkakunnalla ei ole kuin yksi koulu, jolloin koulun siirtokin on vaikeaa. Toivon kuitenkin, että tälle asialle tehtäisiin jotakin.

19.11.2016 Kansanedustaja Hjallis Harkimo, ote puheenvuorosta eduskunnassa, Iltalehti.

5.2 Lakialoitetta puoltavat repertuaarit

Lakialoitetta puoltavia näkemyksiä oli aineistossa vähemmän. Niitä tunnistin 15 kappaletta. Eniten toistuva repertuaari oli kiusaajan vastuun repertuaari, joka esiintyi lukumäärällisesti eniten. Nämä kommentit sijoitin *työväliseen (4)*, *oman kokemuksen (3)* ja *kiusaajan vastuun (8)* repertuaareihin. Lakialoite nähtiin yhtenä lainsäädännöllisenä työvälisenä kiusaamisen päättämiseen. Sitä kannatettiin omien kokemusten pohjalta, useimmiten taustalla oli tilanne, jossa itseen tai omaan perheenjäsenen oli kohdistunut pitkäaikaisesti kiusaamista, jota ei saatu päättymään. Tämän repertuaarin rinnalta tunnistin toisen, kiusaajan vastuuta painottavan repertuaarin, jossa katsottiin, ettei vastuu kiusaamisesta voi olla uhrin, vaan se kuuluu kiusaamista aiheuttaville henkilöille. Seuraavaksi avaam nämä repertuaarit otteineen.

5.2.1 Työväliseen repertuaari

Repertuaarissa nähdään kiusaajan siirto yhtenä työvälisenä, kun muut keinot ovat käytetty loppuun. Kasvatustieteiden tohtori Päivi Hamarus katsoi, että kouluilla tulisi olla asteittain kovenevia puuttumisen tapoja. Tästä näkökulmasta voi tulkita, että oppilaan siirtäminen toiseen opetuksen järjestämisen paikkaan voisi olla yksi näistä työkaluista. Painopiste on konkreettisissa ratkaisuissa. Koulukiusaamiseen kaivattiin yleisesti ottaen jämäkämpää otetta, selkeine toimintamalleineen. Lakialoitetta lähestyttiin yhtenä mahdollisena työkaluna, siinä eri keinojen työkalupakissa, joita kouluilla tulisi olla.

OTE 1

**Kiusaamisesta väitellyt erikoissuunnittelija Päivi Hamarus Keski-Suomen ely.keskuksesta sen sijaan pitää hyvänä, että koulun vaihtaminen olisi yhtenä työvälisenä mukana. Jos lievät keinot kuten puhututtaminen eivät tepsivät, koululla on oltava muita, asteittain kovenevia puuttumisen tapoja.
(...)**

31.10.2016 Erikoissuunnittelija Päivi Hamarus Lapin Kansa, STT Merja Könönen.

OTE 2

Pidän Tiina Elovaaran lakialoitetta tärkeänä avauksena. Ilman konkreettisia tekoja ei synny muutoksia, ei myöskään koulukiusaamisen tukahduttamisessa.

19.3.2016 Elokuvaohjaaja Arto Halonen, Iltalehti.

5.2.2 Oman kokemuksen repertuaari

Tässä repertuaarissa nostettiin esiin omat tai perheenjäsenen kokemukset kiusatuksi tulemisesta. Nimimerkki J.K. kertoo seitsemän vuotta jatkuneesta kiusaamisesta, joka lopulta ratkesi vain sillä, että kiusattu itse siirtyi eri kouluun. Oman kokemuksen repertuaarissa henkilöt viittasivat erilaisiin kokemuksiin, joita heillä itsellään tai heidän tuntemillaan henkilöillä on. Näissä kokemuksissa toistui epäoikeudenmukaisuuden kokemus. Kamppailulajien harrastaja Oskari Palomäki katsoi, että turvallisuuden takaamiseksi on voitava tarvittaessa käyttää vahvojakin toimia. Perusteluna näkemykselle oli oma henkilökohtainen, perheenjäsenen tai tuttavien suora kokemus kiusaamisesta ja siitä, ettei se tullut ratkaistuksi.

OTE 1

Näin se vain on. Ala-asteella ei voi erottaa, yläasteella voidaan harkita. Näin se vain meni meilläkin, että 7 vuotta jatkunut piina katkesi koulua vaihtamalla. Kiusaaja sai jäädä hallitsemaan entisille sijoilleen.

Nimimerkki J.K. Verkkokeskustelu, 19.3.2016 Iltalehti

OTE 2

(...) Tässä taannoin kamppailulajeja harrastanut opettaja otti kiusaajasta asianmukaisen hallintaotteen purkaakseen tilanteen. Hän pelasti kiusatun, mutta sai kritiikkiä siitä, että koski oppilaaseen. Ihan hullua. Jos minä olen ravintolassa, niin minä odotan, että portsari turvaa minun oloni. Saman pitäisi toimia koulussa (...)

31.3.2016 Oskari Palomäki, Aamulehti, (Päivi Vasara) Moro.

5.2.3 Kiusaajan vastuun repertuaari

Repertuaarin painopiste on vastuun osoittamisessa kiusaajan suuntaan. Tämän repertuaarin keskeinen sisältö on, että kiusattu, eli uhri, ei ole vastuullinen siitä, että kokee kaltoinkohtelua. Kiusatun koulun vaihtamista ei katsota oikeudenmukaiseksi toimenpiteeksi. Nimimerkki S.E. haluaa että kiusaajat laitetaan vastuuseen. Myöskään nykykäytäntöä, jossa uhri siirtyy, ei pidetty oikeana siksi, että se lähettää vääränlaisen signaalin. Keskiössä tässä repertuaarissa on, että vastuu kuuluu koulun lisäksi kiusaajalle ja hänen perheelleen. Repertuaarin sisältä voi havaita kokemusta jopa siitä, että koulut eivät toimi riittävästi tai jopa vaikenevat ongelmista.

OTE 1

Kiusaajat tulisi laittaa vastuuseen. Tuntuu että koulut hyssyttelee ja voivottelee kiusaamisasioissa. Ei ole kiusatulle osapuolelle oikein että joutuu vaihtamaan koulua.

19.3.2016 Nimimerkki S.E. Verkkokeskustelu, Iltalehti.

OTE 2

(...) Elovaaran mukaan nykykäytäntö, jossa uhri siirtyy, ei lähetä oikeanlaista signaalia siitä, kuinka kiusaamiseen tulee suhtautua.

19.3.2016 Kansanedustaja Tiina Elovaara, Iltalehti.

Erilaiset tulkintarepertuaarit otteineen kuvaavat aiheesta käytyä diskurssia ja sen eri sävyjä. Diskurssista oli identifioitavissa näkemyksiä, joiden perustelut olivat usein esiintyviä. Myös harvemmin esiintyviä perusteluita oli löydettävissä ja aineisto oli sisällöltään rikas. Jatkotutkimusaiheita olisi löytynyt runsaasti. Tunnistettuani ja nimettyäni tulkintarepertuaarit, oli niiden pohjalta syntyvät tulokset mielenkiintoinen pohdinnan kohde. Kiusaamisen moniulotteisuus ilmiönä on itsessään haastava, ja voikin todeta, että myös kiusaamisesta käytävä keskustelu on moniulotteista. Diskurssista on havaittavissa myös vastakkaisuuksia suhtautumisessa aloitteeseen tai ilmiön ratkaisemiseen ja diskurssi on siltä osin heterogeenistä.

6 POHDINTA

On selvää, että kiusaaminen on moniulotteinen ilmiö. Kiusaamisen taustalla olevat sosiohierarkiset, oppilaiden kotioloihin tai hyvinvointiin liittyvät seikat vaikuttavat oppilaiden toimintaan ja statukseen koulussa. Tarvitsemme useita eri toimia kiusaamisen kitkemiseksi. Nämä toimet lähtevät hyvinvointiyhteiskunnan terveys- ja sosiaalipolitiikasta, sosioekonomisten ongelmien ratkaisemisesta, opettajankoulutuksesta, korkeakoulujen rahoituksesta, viranomaisten yhteistyöstä sekä yleisestä tahtotilasta ratkaista lasten, nuorten sekä perheiden ongelmia.

Pohdittuani omia tutkimustuloksiani, palasin amerikkalaiseen (Kim & Telleen, 2017) tutkimukseen kiusaamista koskevasta mediakeskustelusta. Tutkimuksessa havaittiin mediakeskustelusta "victim blaming" eli uhria syyllistävää sävyä. On pohtimisen ja lisätutkimuksen arvoinen seikka, onko Suomen mediassa tai julkisessa keskustelussa nähtävissä tämänkaltaista suuntausta. Raportissa todetaan että "Victims and their families are also considered responsible for causing and solving the problem." (Kim & Telleen, 201, 727). Uhrin ja heidän perheensä katsotaan myös olevan vastuussa ongelman aiheuttamisesta ja sen ratkaisemisesta. Omassa tutkimuksessani diskurssi käytiin koulun vaihtamisesta ja se keskittyi kiusaajan koulun vaihtamiseen, jota enemmistö argumenteista vastusti. Kiusatun asema ja hänen kokemuksensa jäivät diskurssissa vähemmälle. Oman kokemuksen repertuaareissa kuitenkin tuodaan esiin, että konfliktin viimesijainen ratkaisukeino oli osalla henkilöistä ollut se, että kiusattu joutui vaihtamaan koulua. Tästä voi tulkita, että kaikki konfliktit eivät pääty, kiusaamista ei saada aina ratkaistuksi. Näissä tilanteissa uhri ja hänen perheensä saattavat jäädä lopulta vastuullisiksi siitä, kuinka tilanne silloin viimekädessä ratkaistaan. Tämä on samansuuntainen havainto kuin amerikkalaisessa tutkimuksessa.

Haasteen tutkimuksen teolle asetti se, ettei Suomesta löytynyt koulukiusaamisesta käytävästä julkisesta keskustelusta juurikaan aiempaa

tutkimusta. Ainoa selkeä aihetta käsittelevä tutkimus oli Tanja Hyvämäen gradu. Kansainvälisesti aiheesta löytyi mainitsemani amerikkalainen tutkimus, mutta nämä olivat ainoat aihetta suoraan käsittelevät tutkimukset. Arvioin, että tutkimusta kiusaamisesta ja erityisesti uhrin asemasta käytävästä diskurssista tulisi tehdä lisää, jotta voisimme paremmin ymmärtää ilmiötä ja sen ratkaisukeinoja.

Kiusaamisen ympärillä käydystä keskustelusta voitiin tässä tutkielmassa identifioida erilaisia tulkintarepertuaareja. Ryhmäilmiön repertuaari oli tutkimuksessa useimmiten toistuva argumentti. Ihmisten välinen toiminta on aina haastavaa, erityisesti konfliktien ratkaisemisessa. Lainsäädännöllä voidaan asettaa rangaistuksia tai osoittaa menettelyjä, mutta päätökset ovat aina tulkinnanvaraisia. Lainsäädäntö voi asettaa reunaehtoja tai antaa kehotuksia, mutta se ei koskaan täysin kykene ratkomaan psykologisia tai ihmisten välisiä ongelmia. Kiusaaminen on kuitenkin ilmiö, jota meidän täytyy silti voida myös lain näkökulmasta tulkita. Oma tutkimusaiheensa olisikin, kuinka paljon asian käsittelyssä liikutaan vakavissa tapauksissa rikoslainsäädännön alueella. Käsite koulukiusaaminen on vakiintunut, muttei kattava. Ongelmaksi nousee myöskin koulumatkoilla tapahtuva kiusaaminen. Koulumatkat sijoittuvat lainsäädännöllisesti katveeseen, eivätkä kuulu varsinaisesti rehtorin, opettajan tai toisaalta myöskään kodin vastuualueelle.

Analyysissa hahmottuu näkyville käytännön seikka, joka saattaa olla syy siihen, että koulun vaihtaja useimmissa tapauksissa on kiusattu. Tämä seikka tulee näkyväksi monimutkaisuuden repertuaarin välityksellä. Se liittyy menettelyjen hallinnolliseen raskauteen. Tässä todellisuudessa koulut eivät aina löydä keinoja kiusaamiskonfliktien lopulliseen ratkaisemiseen, vaan ainoaksi keinoksi ratkaista tilanne jää kiusatun perheen oma ratkaisu. Se on hallinnollisesti ja taloudellisesti kunnan kannalta myös kevyempi ratkaisu. Ratkaisemattomat konfliktit saattavat jäädä uhrin ja hänen perheen ratkaistavaksi. Tämä on seurausta inhimillisistä, vaikeasti ratkaistavista ongelmista, sekä eri toimijoiden voimattomuudesta tai huonossa tapauksessa vastuunottamisen välttelystä. Asiantuntijoiden ja rehtorien äänellä todetaan ongelmien yleisluontoista hankaluutta, aineistossa prioriteettina ei ollut kiusatun kokemus.

Pohdittavaksi jää, miten opetusalan resurssit, koulumaailman ongelmien monimuotoistuminen, opettajien työkuormitus, rehtorien määräsvallan

rajallisuus vaikuttavat ilmiön ratkaisuun. Omien kokemusten repertuaarissa korostui koettu epäoikeudenmukaisuuden kokemus. Asiantuntijoiden ja arkitodellisuuden väliin voi jäädä kuilu. Tosielämässä huoltajat ajoittain kertovat kokevat jäävänsä kiusaamistilanteissa yksin, ilman riittäviä keinoja katkaista kiusaaminen. He etsivät epätoivoisesti keinoja lapsensa turvallisuuden toteutumiseksi. Liian usein ratkaisuksi jää kiusatun lapsen koulun vaihtaminen. Ilmiön monimutkaisuus lienee tosiasia, argumentit eivät tarjoa ratkaisuja kiusatun lapsen osalta.

Keskeisessä asemassa ovat oppilaiden saamat palvelut, kuntien kouluille tarjoama tuki, jota voi olla riittävän pienet ryhmäkoot, kouluavustajat, kuraattori, koulupsykologi ja opettajien taidot ryhmäyttämisessä ja yhteishengen luomisessa. Merkitystä on myös muulla kuntapolitiikalla, sillä miten alueita kaavoitetaan ja suunnitellaan, jotta alueelliset ongelmat ja sosioekonomisesti heikommassa asemassa olevat huomioidaan politiikassa. Ilmiö todella on moniulotteinen ja vaatii monen eri tason toimintoja. Aineistossa esiintyvissä haastatteluissa asiantuntijat painottavat kiusaamisen monimutkaisuutta ilmiönä. On kuitenkin lähdettävä siitä, että monimutkaisuuskin ilmiöitä pyritään ratkaisemaan erilaisilla toimenpiteillä, joista lakialoitteen esitys on vain yksi.

Lisätutkimuksen aihe olisi kiusattujen lasten ja heidän vanhempien kokemukset, heidän oikeusturvansa ja saamansa neuvonta. Menettelytavat vaikuttavat olevan hallinnollisesti raskaita, eikä lopullista vastuuta kiusatun turvallisuudesta aina kyetä ottamaan. Keskeisiä tahoja opettajan lisäksi ovat rehtori, kuraattori, psykologi, kunnan tai koulun monijäseniset toimielimet, lautakunnat, sosiaalityö, aluehallintovirasto, poliisi ja tuomioistuimet.

OAJ eli opettajien ammattijärjestö onkin esittänyt koulujen rehtoreille vahvempaa toimivaltaa erottaa ongelmia aiheuttava oppilas määräaikaisesti. Tällöin vältytään päätösvallan hajoamisesta liian monen tahon kesken. Käytännön näkökulmasta katsottuna haasteena onkin raskaat menettelyt, vastuiden jakaantuminen ja seurannan puute. Lainsäädäntö mahdollistaa kiusaajan siirtämisen toiseen opetuksen järjestämispaikkaan, tätä menettelyä harvoin silti käytetään.

Kiinnostukseni kohdistui myös siihen, onko olemassa tutkimusta siitä, jatkaako kiusaaja kiusaamista koulunvaihdon jälkeen. Tätä asiaa ei ole tutkittu. Sain tiedon Turun yliopistossa alkavasta tutkimuksesta, jossa tarkastellaan

lasten muuttamista uuteen kouluun tai uudelle paikkakunnalle ja sen vaikutusta vertaissuhteisiin ja kiusatuksi joutumiseen. Alkamassa on myös laaja tutkimushanke haastavista tilanteista, eli tapauksista, joissa kiusaamistapaukset eivät ratkea, vaikka koulussa on niihin puututtu. Onkin myönteistä, että aihetta koskevaa tutkimusta on tulossa lisää.

Erilaiset näkökulmat rikastavat keskustelua, mutta on kuitenkin mahdollista, että vakiintuneet käytännöt vievät tilaa uusilta ratkaisuilta. Lakialoitteen esittämä lisäys perusopetuslakiin herätti vilkkaan keskustelun kansalaisten, median ja asiantuntijoiden parissa. Aloite kävi läpi myös lainsäädäntöprosessin eri vaiheineen, tulematta hyväksytyksi. Sen allekirjoitti 100 kansanedustajaa ja siitä käydään satunnaisesti keskustelua yhä edelleen.

Tarkastellessani tuloksia asettamieni tutkimuskysymyksiä kautta, löytyi niihin tutkimuksessa vastauksia, mutta myös jatkotutkimuksen aiheita. Tutkimuskysymykseni koski erilaisten tulkintarepertuaarien tunnistamista, sekä niiden perusteluina käytettyjen argumenttien identifioimista. Näitä tutkimuksessa löytyi, mutta pohdittavaksi jää, millaisen position kiusaaja ja kiusattu keskustelussa saavat. Aiemmin mainitsemani amerikkalaisen tutkimuksen pohjalta todettiin, että koulukiusaamiskeskustelun painopisteet ja vastuut jäävät herkästi uhrille ja hänen perheelleen. Oman tutkimuksen pohjalta voin tunnistaa, että lopulliset ratkaisut kiusaamisen päättämiseksi jäävät diskurssissa osittain auki. Kun näin käy, jäävät vastuut omankin tulkintani mukaan herkemmin kiusatun ja hänen läheistensä ratkaistaviksi. Tämä ei ole ongelmatonta, eikä se vastaa välttämättä yleistä oikeustajua. Oppilaan siirto koetaan aina vakavaksi, vaikeaksi ratkaisuksi. Silti sen voidaan jossain määrin tulkita jäävän enemmän kiusatun kohtaloksi.

6.1 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Olen pyrkinyt tutkielman teossa tuomaan esiin omat sidonnaisuuteni aiheeseen. Minulla on väistämättä avoin subjektiviteetti suhteessa tutkimusaiheeseen, laatimani lakialoitteen ympärillä käytyyn keskusteluun. Minulla on näin ollen ollut näkemys aiheeseen jo lakialoitetta laatiessani, mutta olen lähestynyt aihetta nyt vuosien jälkeen mahdollisimman avoimin mielin.

Aineisto osoittaa, että eri tahojen kriittinen suhtautuminen lakialoitteen ehdotukseen kiusaajan koulun vaihdosta oli isommassa osassa kuin myönteinen. Kiinnostukseni kohde oli kuitenkin enemmän itse keskustelussa, sen muodostamissa tulkintarepertuaareissa ja sävyissä, joita sieltä oli identifioitavissa. Tästä näkökulmasta käsin mielipiteillä sinänsä ei ollut merkittävin rooli, vaan sillä, miten niitä perusteltiin. Aineistossa oli mukana hyvin erilaisten tahojen näkemyksiä. Opetusministerin ja nimettömän verkkokeskustelijan näkemykset olivat tutkimuksen teon näkökulmasta samanarvoisia. Se, tuleeko näihin näkemyksiin suhtautua samalla tavalla, jää lukijan arvioitavaksi. Pyrin pitämään tutkimuksen rakenteen tarkkarajaisena ja aineisto on julkisesti saatavilla media-arkistoista. Aineiston muodostamaa diskurssia lähestyin kielellisestä näkökulmasta, eritellen erilaisia näkökulmia ja suhtautumisen tapoja koulun vaihtamiseen kiusaamistapauksissa. Kieli on aina tulkinnallista ja sen tutkiminen asettaa tutkijan haastavaan mutta antoisaan asemaan.

LÄHTEET

- Elovaara, T. 2016. Lakialoite. Eduskunnan verkkosivut. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lakialoite/Sivut/LA_81+2016.aspx> (Luettu 25.2.2020.)
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998 Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Hyvämäki, T. 2018. Koulukiusaamista koskevat puhettavat suomalaisessa verkkokeskustelussa: diskursiivinen lähestymistapa. Saatavilla www-muodossa. <<http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201805292115>> (Luettu 29.2.2020.)
- Jokinen, A., Juhila, K. & ja Suoninen, E. 2016. Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino.
- Kim, S. & Telleen, M. W. 2017. Talking about school bullying: News framing of who is responsible for causing and fixing the problem. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 94 (3), 725–746.
- Kurttila, T. 2017, Sanomalehti Karjalainen 25.5.2017 Saatavilla www-muodossa. <https://www.karjalainen.fi/uutiset/uutis-alueet/kotimaa/item/143444> (Luettu 2.3.2020)
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. (Luettu 29.2.2020.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Lasten ja nuorten hyvinvointi –
Kouluterveyskysely 2019. THL Tilastoraportti 3/2020.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138562/Tilastoraportti_33_Kouluterveyskysely.pdf?sequence=2&isAllowed=y. (Luettu 25.2.2020.)